

יחידת מו"פ התנסות קלינית בהוראה, מכון מופ"ת

מסמך אסטרטגי: אתגרים, מטרות ויעדים

בשנת 2020 נפל דבר בשדה הכשרת המורים בישראל. גובש מתווה חדש (מתווה ודמני-ענבר), אשר הגדיר את ההתנסות הקלינית כרכיב משמעותי בתהליך ההכשרה של מורים ומורות. לפי המתווה,

"הכשרה קלינית להוראה מבקשת לחבר בין רכיבי תאוריה, דיסציפלינה והתנסות, בין האקדמיה לשדה, ובין הכשרת פרחי הוראה לפיתוח מקצועי של מורים וגננות, ומאפשרת את לימוד התאוריה מחקירת מקרים בשדה" (ודמני וענבר, 2020, פרק 5).

מהי התנסות קלינית בהכשרת מורים?

התנסות קלינית – מושג הנקשר לעולם הרפואה – היא רכיב קריטי בהכשרת מורים, המשלב ידע תאורטי עם ניסיון מעשי במסגרת חינוכית בעולם האמיתי. מטרתה היא להכין את הסטודנטים להוֹרָאָה ליישום נכון של דרישות התפקיד ובכך ליישם פדגוגיה קלינית, שהיא האומנות והמדע של הוראת ההוראה, וידועה באופן מסורתי בשם "התנסות שדה".

הוראת ההוראה בהקשרים קליניים דורשת לשלב בין פעילות אינטלקטואלית מורכבת לבין הפרקטיקה המתקיימת בכיתות ובגנים. לכך נוספת המורכבות הכרוכה בצורך לדעת מה, מתי, וכיצד לזהות רגעים מובחנים בפרקטיקה, ולנצלם כרגעים לימודיים כדי ללמוד מן הפרקטיקה. מקליון-דיוויס ואח' (McLean Davies et al., 2015) הציעו להתייחס למונח "קליני" כאל מטאפורה, ולא כאל ניסיון ליצור התאמה מוחלטת בין עולם החינוך לעולם הרפואה.

ההתנסות הקלינית מזמנת אפשרויות נוספות ליישום הידע במרחק מהפעולה בשדה: סימולציות, חקר מקרה, תצפיות וניתוח של עמיתים, חונכים ומורי מורים ועוד. בהתאם לכך, החידוש בעיקרון החמישי במתווה ודמני-ענבר הוא ב"הרחבה ובמתן דגש רב להתנסות הקלינית המשלבת רכיבי תאוריה, דיסציפלינה והתנסות באקדמיה ובשדה החינוכי".

דגמי אקדמיה-כיתה היו אבן דרך משמעותית ביצירת מודל עדכני ליישום העיקרון החמישי במתווה ודמני-ענבר. כיום, יישום ההתנסות הקלינית באמצעות דגמי אקדמיה-כיתה הוא המנוע המרכזי והאיכותי במוסדות המכשירים.

בשנת תשפ"ד התנסו במסגרת דגמי אקדמיה-כיתה

1855

מוסדות חינוך

5875

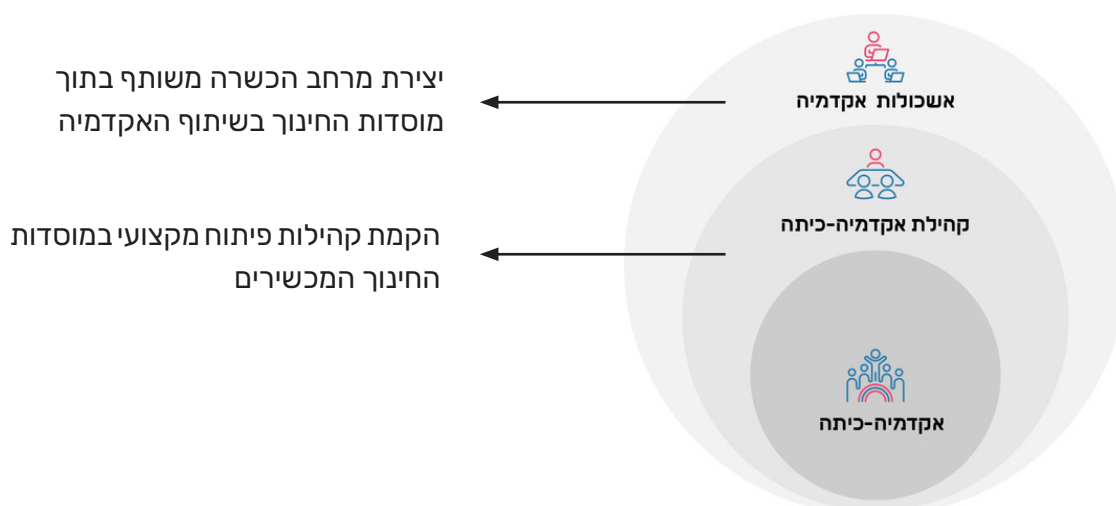
סטודנטים

29

מוסדות הכשרה

דגמי ההתנסות הקלינית: "חיבור בין רכיבי התאוריה, דיסציפלינה והתנסות"

דגם אקדמיה-כיתה

דגם אקדמיה-כיתה הוא דגם הליבה של ההתנסות הקלינית. דגם זה תומך בכניסה הדרגתית ומבוקרת למערכת החינוך במהלך ההכשרה להוראה, ומחזק את הקשר בין רכיבי התאוריה, הדיסציפלינה וההתנסות. הדגם כולל התנסות מורחבת של הסטודנטיות במוסדות החינוך, בליווי מתמשך של מורה/גננת מכשירה מבית הספר/הגן ומובילה אקדמית-פדגוגית מטעם המוסד המכשיר. השהות המשמעותית של סטודנטיות במוסד החינוכי, לצד הליווי השוטף שהן מקבלות, מאפשרים היכרות מעמיקה יותר עם התלמידים, חשיפה רבה יותר לתהליכים חינוכיים, ופיתוח יחסים קולגיאליים עמוקים יותר עם מורה או גננת מכשירה. כך למשל מסכמת מתאמת בית-ספרית המשתתפת בתוכנית:

"הסטודנטיות הרוויחו תחושה מאוד מאוד חזקה של מסוגלות ושל יכולת להוביל כיתה. ההתנסות שלהן הייתה מאוד מגוונת ועשירה. הן פגשו בעלי תפקידים בבית הספר והרגישו שמתייחסים אליהן כאל מורות לכל דבר. ההכשרה שלהן הפכה למאוד משמעותית".

הדגם מרחיב את ההתנסות הקלינית של הסטודנטים והסטודנטיות החל משנה א', בהתאם להחלטת המוסד המכשיר על בסיס דגם אקדמיה-כיתה התפתחו עם הזמן דגמים נוספים שמטרתם להרחיב את ההתנסות הקלינית.

דגם אקדמיה-כיתה וקורסי תפ"ר

מתווה ודמני-ענבר שם דגש על החיבור החיוני בין תכנים עיוניים לבין ההתנסות הקלינית בשדה. בפועל, בחלק ניכר מהמקרים, הקורסים העיוניים – דיסציפלינריים או דידיקטיים – נלמדים במנותק מהעשייה בשדה החינוכי. במטרה לתמוך בחיבור הנדרש בין ידע תאורטי לבין עבודת ההוראה הלכה למעשה עומדים קורסי התפ"ר – המשלבים בין האקדמיה לשדה – כניסיון לחבר בין התאוריה לפרקטיקה בשדה. המודל ליישום משתנה ומתאים עצמו לצורכי הקורס, המנחה, התוכן והסטודנטים. יחידת המו"פ תהליכי מלווה פיתוח ועיצוב מחדש של קורסים אלה. האתגר המונח לפתחם של מוסדות ההכשרה הוא בהתנעת מהלך זה, בפיתוחו ובהטמעתו. יחידת המו"פ התנסות בהוראה ומשרד החינוך מעודדים פיתוח קורסי תפ"ר, מקצים לכך משאבים ומסייעים בתכנון המהלך ובגיבוש דרכי עבודה. התנאי הוא כי קורס/י התפ"ר (אחד או כמה) ימסדו מסגרת קבועה וסדורה בהיקף של 6 ש"ש, כך שסטודנטים בשנה ב' של ההכשרה יקדישו יום התנסות מלא במסגרת קורסים אלו, נוסף על יום ההתנסות שלהם. מוסדות הכשרה רבים בוחרים לקיים יומיים התנסות בשנה ג', ואילו בשנה ב' יום אחד בלבד. מאחר שתוכנית אקדמיה-כיתה, על כל דגמיה, מחייבת יומיים מלאים של התנסות, הרי במקרה כזה הסטודנטים הלומדים בשנה ג' יוכלו להיות חלק מהתוכנית והסטודנטים בשנה ב' לא. בשנת תשפ"ג תוכנית אקדמיה-כיתה פתחה למוסדות המכשירים ערוץ חדש, ובו הם יוכלו ליהנות מתקציב אקדמיה-כיתה גם עבור סטודנטים בשנה ב'. העיקרון המנחה נותר כשהיה, קרי: חוויית התנסות בת יומיים מלאים באותו מוסד חינוכי, כשיום אחד יושתת על התנסויות של קורסי תפ"ר.

דגם קהילות אקדמיה-כיתה

בדגם זה, נוסף על ההתנסות בהוראה, פועלת בבית הספר או באשכול הגנים קהילה של סטודנטיות והמורות/ הגננות המכשירות שלהן. את הקהילה מנחה מובילה אקדמית-פדגוגית מהמוסד המכשיר, ועימה יחד דמות מתוך המוסד החינוכי. מפגשי הקהילה מוקדשים לדיון בסוגיות שעולות מתוך ההתנסות של הסטודנטיות (דילמות, שאלות, התלבטויות, קשיים ואתגרים) וללמידה שיתופית סביב נושאים רלוונטיים. באמצעות השיח העמוק בקהילה הסטודנטיות נחשפות לשיקולי דעת פדגוגים שונים, לנקודות מבט שונות, ולעשייה הבית-ספרית. כך מספרת מנהלת בית ספר:

"אני ממליצה בחום לכל בתי הספר [על קהילת אקדמיה-כיתה], זו תוכנית ברוכה. הסטודנטיות נחשפות לדברים שלא היו נחשפות אליהם אילולא היו בתוכנית הזאת".

המורות/גננות המכשירות נשכרות אף הן מהתוכנית. לא די בכך שתהליך החניכה עצמו מקדם את התפתחותן המקצועית כמורות/גננות, אלא שהן מתפתחות גם כמכשירות סטודנטים. כחלק ממילוי תפקידן הן נדרשות להשתתף בפיתוח מקצועי, כיוון שהכשרת סטודנטיות מחייבת מומחיות בהוראת ההוראה, וזו מובחנת מהמומחיות בהוראת תלמידים. המוסדות המכשירים לקחו על עצמם את האחריות לפיתוח המקצועי מתוקף היותם הגופים האקדמיים המומחים בהוראת ההוראה. כך מתארת מובילה אקדמית-פדגוגית את היחסים בתוך הקהילה:

"יש לי על השולחן מחדד גדול ומחדד קטן. המחדד הקטן לא מחדד פחות טוב מהגדול. העבודה המשותפת מחדדת ומדייקת דברים. שמענו מהגננות על כך שהן מקבלות רעיונות מהסטודנטיות, והסטודנטיות בוודאי. התפקידים מתחלפים. לרוב הגננת מובילה, אבל לעיתים הסטודנטית לוקחת פיקוד".

תפקיד הקהילה הוא לתרום לתהליכי הצמיחה המקצועית של הסטודנטיות ולגיבוש זהותן המקצועית כמורות, ובד בבד לשפר את מומחיותן של המורות המכשירות בהכשרת מורים.

דגם אשכולות אקדמיה

דגם "אשכולות אקדמיה" נועד להרחיב את מודל ההתנסות הקלינית ולהדק את החיבור בינה לבין האקדמיה. הדגם הוא תוספתי לדגמים האחרים (דגם אקדמיה-כיתה ודגם קהילות אקדמיה-כיתה). העיקרון המוביל של הדגם הוא ריכוז של ארבעה או חמישה בתי ספר מובילים העובדים עם המוסד המכשיר, ובכל בית ספר מתנסים 10 סטודנטים ויותר, ובכך הם מהווים "אשכול אקדמיה". בכל בית ספר באשכול פועל "מרכז הכשרת מורים בית-ספרי", בהובלתה של מכשירת מורים בית-ספרית. מרכז ההכשרה משמש מרחב למידה ומקום מפגש עבור הסטודנטים בימי ההתנסות. במרכז מתקיימים מפגשי למידה ותרגול של מיומנויות הוראה בית-ספריות בהובלת מכשירת המורים הבית-ספרית. בשנת תשפ"ה הדגם יפעל כפיילוט במוסדות אקדמיים שונים.

דגם קהילת מוסבים

תוכניות ההכשרה של מוסבים להוראה שונות בהיקפן ובתוכנן מתוכניות לסדירים. מתוך כך פותח עבור מוסבים דגם ייחודי שנועד להעמיק את ההתנסות המעשית בהכשרתם. מטרתו של הדגם היא לקדם בעולם הכשרת המוסבים את עקרונות השותפות בין המוסדות האקדמיים לבין מוסדות החינוך, תוך חיבור בין תאוריה לפרקטיקה וליווי איכותי וממוקד. נוסף על ההתנסות הכללית בכיתות, בדגם זה תתמקד הפעילות בבניית קהילה שתכלול את הסטודנטים והמורות/ הגננות המכשירות, בהובלת המובילה האקדמית מהמוסד המכשיר ודמות מתוך בית הספר (מקשרת בית-ספרית, מורה מכשירה או אחרת). הקהילה משמשת מקום מקצועי ותומך להיוועצות של סטודנטים, ללימוד של ידע רלוונטי על אודות סוגיה שנבחרה, ולחשיפה לנקודות מבט שונות. בשנת תשפ"ה הדגם יופעל כפיילוט באוניברסיטאות.

יחידת מו"פ התנסות בהוראה: "לימוד התאוריה מחקירת מקרים בשדה"

היחידה הוקמה כיחידת מו"פ אקדמיה-כיתה" במכון מופ"ת לצד תוכנית אקדמיה-כיתה של משרד החינוך. כניסתה של תוכנית אקדמיה-כיתה למערכת החינוך יצרה שינוי חיובי בהתייחסות להתנסות הקלינית בהוראה ולקשר בין האקדמיה לשדה. התהודה שיצרה הביאה עימה רוח חדשה, עניין, סקרנות, ציפייה למשהו אחר וחדשני וגם לשינוי פניה של יחידת המו"פ, שהפכה ליחידת מו"פ התנסות בהוראה.

היום עוסקת היחידה בליווי ובפיתוח מקצועי למוסדות המכשירים ולמוסדות החינוך, המבוססים על הקשר בין הנעשה בשדה לבין התאוריה. נוסף על כך, היחידה מתווה תהליכי מחקר ופיתוח מקצועי שמטרתם העמקת הידע וההבנות הקשורים בהתנסות הקלינית של פרחי הוראה, וזאת באמצעות ארבעה צירי פעולה מרכזיים:

- 1 | **הציר הראשון עוסק בפיתוח של תהליכי למידה מבוססי ספרות עדכנית** – פיתוח חומרים דוגמת מאמרים עדכניים שעובדו מתוך הספרות האקדמית, ולצידם הצעות למהלכי למידה. החומרים נועדו לתמוך בהתפתחות מקצועית שוטפת של העוסקים בהדרכה פדגוגית.
- 2 | **בציר השני פועלת היחידה לגיבוש המלצות עבור משרד החינוך ולהשפעה על מדיניות**, לאור מהלכים אסטרטגיים לקידום עקרונות המתווה. דוגמאות לתהליכים אסטרטגיים: יישום עקרון המסלול הישיר לתואר השני, התנסות קלינית בהסבה להוראה, וכן פיתוח של דגם עמיתי אקדמיה בהתאם לצורכי המערכת, וככזה המקדם מיומנויות וערכים בהשראת המתווה.
- 3 | **בציר השלישי מתקיימים תהליכי העמקה ופיתוח של מגמות חדשניות כלל-ארציות בהתנסות הקלינית**, ובהם פיתוח דגמי התנסות מתקדמים, שיתוף פעולה עם כל המוסדות המכשירים, פיתוח מקצועי כלל-ארצי, כינוסי למידה דוגמת כנס המובילות האקדמיות הפדגוגיות הארצי, דיונים קולגיאליים של קבוצות דוגמת הממונות על ההתנסות במוסדות המכשירים, ושיתוף בידע.
- 4 | **בציר הרביעי מתקיימות פעולות שמטרתן חילוץ הידע הרלוונטי מהשטח והפיכתו לידע שימושי**, הפצתו והטמעתו במקומות הנדרשים. כל אלה באמצעות מעבדות חקר כלליות, מעבדות חקר הפרקטיקה, מעבדות ספירלה, מעגלי למידה, התמחות מדריכות אקדמיות-פדגוגיות וליווי קהילות לומדות, כפי שיוסבר להלן:

מעבדות ארציות

אחת מאפשרויות הפיתוח המקצועי בדגם אקדמיה-כיתה היא המעבדה הארצית. המעבדה מפגישה אנשים שונים ממוסדות מכשירים או ממוסדות חינוך שונים מכל קצוות הארץ. צוות מו"פ התנסות בהוראה אמון על תהליכי הלימוד והפיתוח במעבדה, והוא מפגיש את הא/נשים מהשטח במטרה לבדוק את היתכנותם של מהלכים שנועדו לקדם את ההכשרה, בין שכהתנסות בין שבליווי שלה. מטרת המעבדות הארציות היא להפיק תוצרים שימשו את שדה ההכשרה בשיתוף הא/נשים שבאים מתוכו. מעבדות שונות פונות לקהלי יעד שונים ממוסדות ההכשרה ו/או ממוסדות החינוך ועוסקות בהיבטים מגוונים. אלה המעבדות שפעלו בשנת תשפ"ד:

- ◀ **מעבדת ליווי ברצף** – פרי שיתוף פעולה של יחידת מו"פ התנסות ומינהל עובדי הוראה. מעבדה זו עוסקת בסוגיית הליווי של סטודנטים בהתנסות הקלינית וברצף שבין ההתנסות לראשית הכניסה להוראה.
- ◀ **מעבדת קורסי התפ"ר** – נועדה לתמוך במרצים ובמרצות ממוסדות ההכשרה המעוניינים/ות להפוך קורסים תאורטיים לכאלו המשלבים גם פרקטיקה. המעבדה תומכת בכתיבה של סילבוס חדש המביא בחשבון את מטרות החיבור בין תאוריה לפרקטיקה, ובמציאת פתרונות מעשיים לאתגרים העולים מהפעלת קורסים מסוג זה.
- ◀ **מעבדות חקר הפרקטיקה** – מעבדות דו-שנתיות שמטרתן היכרות ולמידת המתודולוגיה של חקר הפרקטיקה, יישום והטמעת המתודולוגיה במוסדות ההכשרה ככלי עבודה למובילים אקדמיים פדגוגיים. בשנה הראשונה מתוודעים משתתפי המעבדה למתודה ומתרגלים אותה במסגרת מפגשי המעבדה הסדורים; בשנה השנייה אמורים הצוותים לפעול באופן פרו-אקטיבי להטמעת המתודה ולהרחבת מעגל המשתמשים בה במוסדות ההכשרה שלהם – כל אלה בליווי ובסיוע של חברות המו"פ.

מעבדת ספירלה (מעבדה פנימית במוסד ההכשרה)

יחידת מו"פ התנסות בהוראה מעודדת את המוסדות המכשירים להציע תהליכי מחקר ופיתוח באמצעות הקמת מעבדות פנים-מוסדיות ובהן 3-10 מובילות אקדמיות-פדגוגיות או מרצים/ות. מעבדות אלו נועדו לקדם תהליכים בנושאים הרלוונטיים להתנסות בהתאם לצורכי המוסד, לתרבות הנהוגה בו ולאוכלוסיית הסטודנטיות הלומדות בו. המעבדות מתקיימות בהיקף של 30 שעות שנתיות. הקמת מעבדות הספירלה היא ביוזמת מוסד ההכשרה, ומוגשת לקבלת אישור ממשד החינוך/מו"פ התנסות בהוראה.

מעגלי שיח למורות/גננות מכשירות

מעגלי שיח נועדו למורות/גננות מכשירות בשנתן הראשונה/השנייה לתפקיד, במוסדות החינוך שמונהג בהם דגם אקדמיה-כיתה. המעגל נועד לשמש מקום לדיונים, ללמידה ולהעמקה בנושאים שרלוונטיים למורות/לגננות בתהליך הכשרת הסטודנטים והסטודנטיות. את המעגל מנחה מדריכה פדגוגית או דמות רלוונטית אחרת מטעם המוסד המכשיר. מעגלי השיח הם בהיקף של 30 שעות שנתיות. יחידת מו"פ התנסות בהוראה פיתחה **חומרים** שיוכלו להצטרף לסילבוס ולהעשיר אותו.

התמחות מובילות אקדמיות-פדגוגיות

מחקרים בתחום הכשרת המורים בישראל ובעולם מצביעים על פער וחוסר רציפות בין לימודי תאוריה ללימודי המעשה בהכשרת מורים (Ord & Nuttall, 2016; Wage & Hagelukan, 2013). המובילה האקדמית הפדגוגית אחראית ליצירת החיבורים בין התאוריה לפרקטיקה. לכן כדי לבצע את המשימה נדרשים המוסדות המכשירים לגייס כוח אדם בעל ניסיון אקדמי עשיר, ידע מחקרי מבוסס, ובד בבד גם ידע פרקטי עמוק. לא זו בלבד, אלא שהמובילה האקדמית-פדגוגית נדרשת לבצע את האינטגרציה בין התאוריה לפרקטיקה תוך כדי פעולה. כלומר כאשר במסגרת השיחות והמפגשים עם הסטודנטיות עולה אירוע-הוראה לדיון, המובילה האקדמית-פדגוגית נדרשת לתת מענה פרקטי כדי לשפר את ההתנסות החוזרת של הסטודנטית, ובמקביל לקשור את המענה הפרקטי לידיע אקדמי מבוסס. המובילה האקדמית-הפדגוגית ממלאת את אחד התפקידים המשמעותיים בתהליך ההכשרה של הסטודנטים. במסגרת שיתוף פעולה עם **מרחבי ההשראה להתמחות אישית ומקצועית למורי המורים באקדמיה במכון מופ"ת** פועלת יחידת המו"פ ליצירת תהליכי פיתוח מקצועיים איכותיים ועשירים עבור המובילות האקדמיות-הפדגוגיות.

יחידת מו"פ התנסות קלינית בהוראה פועלת למען קידום תהליכי הוראה, איכות ההכשרה, העמקת יחסי הגומלין בין האקדמיה והשדה והפיתוח המקצועי. בשנת תשפ"ה שמה לה היחידה למטרה את הידוק התוכנית ופיתוח הדגמים השונים בהתאמה לצורכי השדה. כדי להוציא תהליכים מסוג זה אל הפועל, היחידה תמשיך לפעול במישורין מול המוסדות להכשרת מורים ומול בתי הספר המכשירים, תוך כדי ביסוס דיאלוג שוטף, בניית יחסי אמון איתנים ושקידה על שיתופי פעולה פוריים.

רשימת מקורות

המועצה להשכלה גבוהה (2020). *דוח ועדת המומחים לבחינת מבנה ומתווה ההכשרה להוראה במוסדות להשכלה גבוהה בישראל*, פרק 5.

McLean Davies, L., Dickson, B., Rickards, F., Dinham, S., Conroy, J., & Davis, R. (2015). Teaching as a clinical profession: Translational practices in initial teacher education – an international perspective. *Journal of Education for Teaching*, 41(5), 514–528. <https://doi.org/10.1080/02607476.2015.1105537>

Ord, K., & Nuttall, J. (2016). *Bodies of knowledge: The concept of embodiment as an alternative to theory/practice debated in the preparation of teachers*. *Teaching and Teacher Education*, 60, 355–362. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2016.05.019>

Wage, K., & Hagelūken, O. K. (2013). Research-based and hands-on practical teacher education: An attempt to combine the two. *Journal of Education for Teaching*, 39(2), 235–249. <https://doi.org/10.1080/02607476.2013.765195>